

Litteraturlisten

LITTERATUR TIL KURSET GÅRDEN SOM PEDAGOGISK RESSURS

1. Obligatorisk pensum

a) Praktisk-pedagogisk perspektiv: prosjekterfaringer innen feltet

- Hugo, Aksel (2000) *Å ta skrittet ut – utearealet som læringsarena*. Rapport fra prosjektet Levande Skule. (s. 1-53 og 97-109)
- Jolly, Linda og Marianne Leisner, (2000) *Skolehagen – Etablering, drift og pedagogisk tilrettelegging av en skolehage.*, Landbruksforlaget, Oslo. (119 sider)
- Krogh, Erling, Odd Jarle Stener Olsen og Per Ingvar Haukeland (2005) *Gården som pedagogisk ressurs: Eksempler fra Verran*. TF-notat nr. 13/2205. Telemarksforskning og Universitetet for miljø- og biovitenskap (36 sider).
- Parow, Kristina (2000) *Garden som pedagogisk ressurs*. Rapport fra prosjektet Levande Skule (s.1-52)

b) Læringsperspektiv – pedagogisk teori

- Edwardsen, Edmund (1996) *Bør det etableres en "kontrakt" mellom unge mennesker og Heimlassen*". Norsk pedagogisk tidskrift 5/1996. (8 sider)
- Hiim, Hilde og Else Hippe (2001) *Undervisningsplanlegging for yrkesfaglærere*. Gyldendal Akademisk (s. 29-33 og s. 104-112).
- Jolly, Linda (2005) *Motiver for gård/skole samarbeid*.
Ungdomstrinnet, Mellomtrinnet, Småskoletrinnet
Notater utarbeidet for Gården som pedagogisk ressurs (ca. 30 sider til sammen).
- Krogh, Erling og Sigrud Gjøtterud m.fl (2003) *Eleven og virksomheten. En innføring i naturbruksdidaktikk*, Chiron 1/2003.
Program for pedagogikk, UMB. (kapitel 3, 6, 8: til sammen 36 sider)
- Tom og Rita Tiller (2002) *Den andre dagen*. Høyskoleforlaget AS. (226 sider)

c) Sikkerhet og hygiene

Parow, Kristina (2005)

Skadeforebygging på gården – Hygiene og forebygging av driftsulykker. Notat til etterutdanningskurs i gården som pedagogisk ressurs (6 sider)

d) Økonomi

Parow, Kristina (2005)

Langsiktig økonomi. Fra en oppgave i fritt emne ved Seksjon for læring og lærerutdanning. Universitetet for miljø- og biovitenskap (7 sider)

2. Anbefalt litteratur

Evensen, Hans Petter (2005)

Grønn pedagogikk. – kunnskap gjennom samhandling i naturbruk. Fagbokforlaget.

Helle, Lars (2003-2005)

Småskolelæreren.(2003), Mellomtrinnslæreren.(2004), Ungdomstrinnslæreren. (2005) Universitetsforlaget

Hiim, Hilde og Else Hippe (2001)

Undervisningsplanlegging for yrkesfaglærere. Gyldendal Akademisk (**Hele boka er anbefalt lesning for lærerne!**)

Jolly, Linda m.fl. (2003)

"Grønt nummer". Steinerskolen 2/2003.

Louv, Richard (2005)

Last Child in the Woods: Saving our children from nature-deficit disorder. Algonquin Books of Chapel Hill, North Carolina.

Vedum, Trond Vidar, Ole

Natur- og gårdsbarnehagen. Fagbokforlaget.

Dullerud og Torbjørn Ødegaard (2005)

Artikkelhefte:

Teknologiens psykologi. Kronikk i Dagbladet 14.04.00 .

Inspirerende galskap (Kristina Parow Dagbladet 27.3.2001.

Husdyr – fremtidens psykiatere, Morten Ø. Karlsen, Nettavisen, 23.03.2004.

Flere pluss for landbruket, Elsa Fjeldavli og Torill Meistad, Kronikk i Nationen, 06.05.2004.

Gården som klasserom, Øyvind Lyngstad, Økologisk landbruk 3/2004.

Alternativt småbruk med sosialpedagogikk, Leonid Rødsten, Økologisk landbruk 3/2004.

Helse, Miljø, Sikkerhet –Håndbok fra Gjensidig NOR, 3 sider om barneulykker.

Reiserapport fra studietur til Tyskland.

Veier til en rikere skolegård (Linda Jolly fra Levande Skules nettside)

Vedlegg 1: Registreringsoppgave for bonde og lærer

Linda Jolly

I tidligere kurs har vi merket at bøndene ikke alltid har lett for å se hvilke ressurser de disponere over i forhold til barns behov. Registreringen under kan bidra til å få frem et bilde av hva gårdene kan tilby skolene. Kanskje blir det lettere for både bonden og skolen å se mulighetene for samarbeid etter at man har arbeidet med dette. Lærerne på sin side kan med fordel gi et bilde av skolens og elevens behov og utgangssituasjon.

Registrering av utgangssituasjonen på gården

Beliggenhet

Hva slags landskap ligger gården i? Finnes det flotte utsiktspunkter eller steder hvor man får en oversikt over gården? Hvor langt er det til naboer? Driver de med noe produksjon, håndverk, husflid eller hobby som kunne være til berikelse for elevene?

Historie

Hvor gammel er gården? Hva slags liv har vært her før? (kombinasjonsbruk, husmannsplass osv.) Finnes det historier om de som bodde her før? Finnes det rester etter tidligere bosteder, gravhauger? Hvilke bygninger fantes tidligere på gården (for eksempel vannmølle, tjæremine)? Hvor tidlig blir gården nevnt i historiske dokumenter? Vet man hvor mange som bodde på gården for 50 år siden, 100 år siden og enda lenger

tilbake? Er det stedsnavn på gården som elevene kan lære opprinnelsen til?

Lovverk

Er det restriksjoner som angår eiendommen? Verneverdige bygninger, verneområder osv? Finnes det utbyggningsplaner? Har kommunen veiplaner, planer om golfbane, skianlegg eller friluftsareal?

Jord og geologi

Hvilke jordtyper finnes på gården? Er det steder hvor jordprofilen vises tydelig? Hvor finnes det matjord med spesielt mye synlig liv (f.eks. meitemark, spretthaler, osv.). Hva slags stein ligger til grunn for jorden og hvilke steinforekomster er det på gården? Har det vært gruvedrift på eller i nærheten av gården? Er det områder som egner seg for enkel klatrelek eller områder som er farlige?

Hydrologi

Er det elver eller bekker som renner gjennom gården? Har gården en egen brønn? Finnes det tjern, vann eller strandlinje? Er det mulig å samle tang, grave torv, lage en vannmølle?

Klima

Hvilke klimasone(r) hører gården til? Høyde over havet? Høydeforskjeller? Hvilke retninger blåser det mest fra i de forskjellige årstider? Er det steder som ligger skjermet som

egner seg til samlingsplasser? Hvor, og når på året er det behov for le med tanke på rasteplasser, hagebruk osv.?

Himmelretninger og sol. Finnes det varme skråninger der snøen smelter først som egner seg for eksempel til en elevhage?
Nedbør. Må en elevhage ha tilgang til vann? Er det egnete rutsjebakker på vinteren? Hvor legges snøen til lagring? Kan snøen legges slik at elevene får bedre utfoldelses muligheter?

Vegetasjon og dyreliv

Hva slags skog finnes på eiendommen? Er det områder som egner seg til skogspleie, rydding eller planting av skoleklasser? Er det sjeldne eller truede plantearter på gården? Finnes områder med myr? Natureng? Hvilke ville dyr finnes i utmarka? Er det områder med spesielt rikt insektliv? Kan man vise til nytte-/skadevirkninger? Er det områder som er viktig for trekkfugler?

Produksjon

Hva er det gården produserer? Er andre produksjonsformer under vurdering? Er det noe som produseres kun for eget bruk? Hva var hovedproduksjon tidligere? Hva må kjøpes inn til gården for å holde produksjon i gang? Er det noe form for direkte salg av produkter fra gården?

Mennesker og husdyr på gården

Hvem bor på gården? Hvor mange deltar i driften av gården? Hvem kan være med når elevene kommer? Hva slags husflid og

håndverk kan gårdsfolket? Finnes det dyr på gården som ikke er en del av en produksjon?

Veier, adkomst, offentlig transport

Hvordan er veinettet? Har elevene mulighet til å gå eller sykle til gården? Er det gamle stier som kan ryddes og brukes? Finnes det rutebusser eller skolebusser som passerer gården? Er det parkerings muligheter til de som kommer med privat bil?

Bebyggelse

Eksisterende bygninger. Er det noe som egner seg som samlingsplass innendørs/under tak? Er det minst et toalett tilgjengelig for elevene uten å gå gjennom huset? Finnes det en grue eller kjøkken for å lage mat? En bakerovn? Benker og bord? Hvis ikke, er det muligheter for å sette noe i stand? Finnes det verksteder – for eksempel sløyd, smie, sag, veksthus, mekanisk verksted, osv som kan brukes?

Forurensning/Rot

Er det steder på gården med mye støy? Eksos? Finnes det gamle søppelplasser som kan være farlige? Står det gamle redskaper, gammelt materiale eller annet som kan gi inntrykket av rot?

Redskaper

Hvilke redskaper kan være av pedagogisk interesse for barn/ungdom (for eksempel separator, rokk, halmbinder, hesteredskaper, osv.) Finnes det redskaper av historisk interesse? Kan elevene oppdage selv hva de var brukt til? Finnes det redskaper som elevene kan være med på å sette i stand?

Registrering av utgangssituasjonen på skolen

Skolens fysiske anlegg

Bygninger

Hvor stort areal utgjør hele skolen? Hvor mye er bebygget? (m² per elev?) Hva har skolen av fagrom for praktiske/kreative fag?

Utearealet

Hvor mye uteareal er disponibelt for elevenes lek og frie utfoldelse? (m² per elev?) Hva finnes av grøntområder, av trær, busker, eng osv.? Omfatter skolegården noen muligheter for klatring, hyttebygging, anlegging av blomsterbed, evt. en skolehage? Er det noen dyr på skolegården eller på naboeiendommene.

Planer

Finnes det utbyggingsplaner slik at utearealet blir mindre på sikt? Er skolen nedleggingstruet?

Beliggenhet

Er skolen i et tettbebygget område? Har skolen en eller flere gårder i sin umiddelbare nærhet? Fra hvilken avstand kommer elevene til skolen?

Skolens menneskelige ressurser

Elevene

Hvor mange elever har skolen? Hvor mange klasser er elevene delt opp i? Er barnehagen like ved? Har skolen elever med spesielle behov? Finnes det innvandrerbarn på skolen?

Medarbeider

Hvor mange lærere arbeider ved skolen? Assistenten? Har skolen en vaktmester og kontorpersonale? Har rektoren en fulltidsstilling på administrasjon?

Skolens historie

Hvor gammel er skolen? Har det vært en gård knyttet til skolen tidligere? Hvor lenge har elevene gått hver dag i uken på skolen?

Skolens profil

Hva er skolens valg? Finnes det en virksomhetsplan ved skolen som forteller om skolens satsningsområder? Finnes det faste utedager på noen klassetrinn? Har skolen lagt vekt på prosjektarbeid som knytter elevene tettere opp til lokalsamfunnet? Kan GSPR sees som en videreføring eller en utvikling av en ny profil som skolen ønsker å opparbeide?

På kurset har vi understreket hvor viktig det er for lærerne å få med seg ledelsen og kolleger i startfasen. Vi skisserer her prosessen slik den har foregått ved noen skoler. Den krever mange samtaler og en god del kartlegging. Når jobben er gjort, vil skolens utgangssituasjon og behov komme mye klarere frem.

1) Har du funnet minst én kollega som også er interessert i å utvikle et gård/skolesamarbeid? Pionerer bør sørge for at de ikke står alene som initiativtager, men har **minst** en til å spille på lag med.

2) Har du (dere) gitt rektor/ledelsen informasjon om prosjektet, kurset, nettverket og forankring i Kunnskapsløftet? Kan du ut i fra din egen undervisning konkretisere dette slik at man ser at det ikke er en tilleggsaktivitet, men en alternativ og mer virkelighetsnær måte å realisere skolens/Kunnskapsløftets mål på? Er det mulig å få gårdbrukeren med på møte med ledelsen for å presentere gårdens ressurser?

3) Har du (dere) funnet en anledning til å gi alle kolleger en innføring i prosjektets muligheter (for eksempel, en planleggingsdag med inviterte gjester fra skoler som er i gang, eller et felles besøk med innlagt arbeidsøkt på gården)?

4) Har du (dere) gjennomført en undersøkelse av hvilke fag/prosjekter/temaer lærerne kunne tenke seg å realisere på en bedre måte enn på skolen dersom de fikk bruke gården som ramme?

5) Har du (dere) undersøkt hva den enkelte medarbeider har av relevant erfaring, for eksempel, ivrig hagedyrker, flink til å snekre, glad i å gå på tur, glede av å lage mat, selv vokst opp på gård. Kunne disse evt. ønske å være med på gårdsøktene?

6) Har du (dere) valgt et prøveprosjekt i samråd med bonden og tatt stilling til omfanget? Har dere drøftet økonomien til et prøveprosjekt? Har dere funnet en løsning på evt. transportproblemer.?

7) Har foreldrene blitt tatt med i planleggingen og gitt en mulighet til innspill/samarbeid i utviklingen av GSPR? Kan foreldrene bli tatt med i en ressurskartlegging (se pkt 5)? Er det mulig å holde et foreldremøte på gården i forkant for prosjektet?

8) Har du (dere) en foreløpig plan for hvordan gård/skole samarbeidet ser ut om ett år, om 5 år?

Vedlegg 2: Kort om Levande skule

Levande skule (1996-2000) ble utviklet som et landsomfattende samarbeidsprosjekt mellom Norges landbrukshøgskole og Det norske hageselskap, støttet av Kirke-, undervisnings- og forskningsdepartementet, Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet, Sosial- og helsedepartementet, Norsk kulturråd og Landbruksbanken.

Ny kunnskap gjennom erfaring

Prosjektets siktemål var å bidra til nasjonal kunnskapsutvikling på feltet planlegging, utforming og bruk av skolens uteareal og nærmiljø som læringsmiljø. Utfordringene som skolene står overfor i forbindelse med Reform – 97, trenger et kunnskapsfundament som er tilpasset deres lokale behov.

Pilotskoler og pilotgårder

Over en 4-årsperiode ble det utviklet to landsdekkende sett av eksempler. I den ene eksempelsamlingen sto utearealet på skolen i sentrum: hvordan den enkelte skole kan gå frem for å forbedre omgivelsene sine med vekt på pedagogisk bruk, samt funksjonell og estetisk utforming. Økologisk skolehage inngår her som et sentralt element. Den andre eksempelsamlingen ble bygget opp rundt i alt 8 gårder som inngikk et forpliktende, pedagogisk samarbeid med en eller flere skoler.

Informasjons- og nettverksarbeid

Prosjektet utviklet et bredt faglig nettverk både i Norge, Norden og internasjonalt. Det ble i første rekke bygget opp gjennom de

tverrfaglige team som veiledet pilotskolene (i skjæringsfeltet landskapsarkitektur/pedagogikk/hage- og naturbruk). Prosjektet har knyttet kontakter til tilsvarende forskningsmiljøer internasjonalt (i særlig grad Sverige, Danmark, Tyskland, England og USA).

Etterutdanning av lærere

Levande skule utviklet et kompetansegivende kurstilbud for lærere, bønder og andre som arbeider med planlegging, utforming og bruk av skolens uteareal og nærmiljø. Tilbudet ble utviklet i nært samarbeid med fire kurssteder knyttet til regionale gartnerskoler/landbruksskoler (Kvæfjord, Staup, Aurland og Grimstad):

MODUL 1: Utearealet som tverrfaglig læringsarena

MODUL 2: Planlegging og drift av skolehage

MODUL 3: Naturen som naturfagslærer

MODUL 4: Opprusting og rehabilitering av skolens uteareal

MODUL 5: Gården som pedagogisk ressurs

Læremidler

I tillegg til egne internettsider ble det i samarbeid med Norsk Form utviklet en oversikt over relevant litteratur som ble distribuert til alle landets skoler. Det er gitt ut to rapporter som oppsummerer erfaringene på feltene skolens uteareal og gården som pedagogisk ressurs. Det er gitt ut en håndbok i planlegging og drift av skolehage, og et veiledningshefte om gården som

pedagogisk ressurs er under utarbeidelse. I tillegg ble det laget en inspirasjonsfilm om gården som pedagogisk ressurs.

Forskning

I prosjektperioden ble det satt i gang et Dr.scient-arbeid ved NLH i tillegg til det løpende FoU-arbeidet i hovedprosjektet. Tema: fysisk tilrettelegging og pedagogisk bruk av skolens uteareal.

Vedlegg 3: Kort om eksempelutviklinga ”Garden som pedagogisk ressurs”

Målsetting: Å utvikla kunnskap om korleis garden kan nyttast som allmennpedagogisk læringsarena i tråd med Reform -97.

Avgrensing: Pedagogisk verksemd på garden kan femna om alt frå meir uforpliktande ”klappegards-besøk” til såkalla ”grøn omsorg”. Vi retta fokus mot eit forbindtleg, pedagogisk samarbeidet med grunnskulen.

Problemstilling: Kva må til for at eit slikt samarbeid skal fungera godt med omsyn til pedagogikk, økonomi og organisering?

Utvalskriterium: Under utveljinga av gardsbruk, la vi vekt på at:

1. gardsfolket hadde røynsler med eller ynskje om å integrera pedagogisk verksemd i livet på garden, og at dei ville gå inn i ein dialog med skulen for å få dette til.
2. garden hadde ein stor grad av mangfald m.o.t. dyr og vekstar, og at dette mangfaldet var eit resultat - og ein del av - den ordinære drifta.
3. den geografiske plasseringa av garden gjorde at vi fekk god dekning på landsbasis og i høve til bynære/landlege strok.

Overføringsverdi: Som det går fram av utvalskriteria, var vi ikkje ute etter ”det norske gjennomsnittsbruket”. Overføringsverdien ligg i at andre gardar og andre skular kan dra lærdom av slike døme på samarbeid gjennom å sjå kva desse eksepla har fått til ut ifrå sine lokale føresetnader.

Lokalt utviklingsarbeid. Nykkelpersonane i eksempelutviklinga var bonden og lærarane. Det er desse som forbandt seg med oppgåva det er å skulle gå opp eit nytt spor, der både omfang, form og innhald må vera tilpassa ynskja, kapasiteten og økonomien til garden og skulen.

Nasjonalt utviklingsarbeid. Oppgåva til ”Levande skule” var å stø opp om dette lokale utviklingsarbeidet gjennom å:

1. formidla kontakt mellom gard og skule og delta på sams møter, evt. med offentleg forvaltning.
2. gje hjelp til å sikra lokal finansiering (formulering av søknader, direkte kontakt osv.).
3. skipa til årlege samlingar for erfaringsutveksling og å gje ut nyheitsbrev to gongar i året.

”Levande skule” freista å la røyntene frå eksempelutviklinga koma omverda til del. Vi arbeidde for at denne kunnskapen vert med i vurderingsgrunnlaget på politisk nivå under revideringa av rammevilkåra for både skuleverket og landbruket. Ved å visa til eksempla, ønskte vi å få fram korleis sider av læreplanen fungerer i praksis og kva hindringar ein støyter på av økonomisk art i freistnaden på å få til eit fruktbart samarbeid.

Tidsperspektiv. Prosjektperioden var på fire år (1996-2000). Det seier seg sjølv at arbeidet med dette temaet må ha ein meir langsiktig karakter, der fruktene fyrst kjem til syne om 10-20 år. I løpet av prosjektperioden har likevel menneske forbunde seg med eit slikt arbeid på ein måte som vi vonar kan inspirera andre med ein tilsvarande ambisjon.